

## El castell de Llanera

*Mn. Antoni Bach*

El municipi de Llanera comprèn les antigues parròquies de Sant Martí de Llanera, Sant Serni, Santa Maria de Claret, Sant Martí de Cellers, Santa Maria de Vallferosa i les barriades o sufragànies de Porredon, Fontanet, Figuerola i Jovans. Actualment pertany a la comarca de la Segarra, perquè aquest terme fou agregat al de Torà, tot i que l'estructura geogràfica, semblant a la d'Ardèvol i Llobera, s'avé amb el que modernament s'anomena el Solsonès. Està limitat, a llevant, per Riner, a migdia per Pinós, a ponent per Torà i Ivorra i, al nord, per Lloberola i Llobera.

El tema el limitarem al castell de Llanera en els seus aspectes jurídic, històric i arquitectònic.

Situant-nos en els temps medievals, la denominació *castell* era quelcom més que una construcció militar, si bé la suposava. El *castell* tenia un terme, i les cases o finques que hi eren incloses són citades amb l'apel·latiu de dependència que representava el castell. Per això en qualsevol tracte sobre una casa o immoble no hi faltava la precisió local, que era el comtat d'Urgell i el castell de Llanera. La constatació parroquial fou més tardana.

Al castell de Llanera hi pertanyia la quadra de Sant Serni, que, eclesiàsticament, era una parròquia i més tard esdevindria sufragània. Geogràficament era una depressió vers la banda de ponent o del Llobregós, que comença vora la línia orogràfica que passa per la serra de la Torregassa, per Llobera, el santuari del Miracle i Pinós. És un ventall de rierols que desguassen a la riera de Llanera. L'església parroquial i el castell estan situats en un planell, sobre la ribera dreta de la riera, que és un cingle. Té un panorama obert cap a ponent i cap a migdia; el darrere és protegit per un serrat.

Aquest castell forma part de la filera de fortificacions que s'estenia per la conca del Llobregós, a la vista de la Terra Baixa, que, abans de l'any mil era dominada des de lluny pels sarraïns. Terra Baixa és l'epígraf de molts capbreus del monestir de Solsona, que es refereixen a la Segarra, a l'Urgell o a Mascançà.

El sector més alt ja fou colonitzat abans de l'any mil per la gent de l'Alt Urgell, de Solsona o de la Cerdanya. Durant la segona meitat del segle X els colonitzadors cristians anaren ocupant punts estratègics o terres elevades, com Figuerola (986), i des d'aquest temps podem comprovar l'existència d'una toponímia llatina i d'una patronímia gòtica i romànica. Fora dels petits conreus, tot aquest país havia d'ésser una selva espessa i gegant, on s'hi entrava per camins que es feren baixant per les carenes; d'aquestes rutes, on hi transitava el bestiar, els camins avançaven cap a nous conreus, cap als llocs propers als rierols o a les fonts, on s'hi alçarien els primers habitatges, que en gran part eren casetes, cabanes i coves.

Per què el castell de Llanera fou construït entre la serra i el fons de la vall? Està en un planell, que es podia adaptar per al conreu, però s'hi donaven certes circumstàncies. Ja hi havia torres al capçal del terme, per la banda de Llobera, des d'on es domina un panorama que arriba fins a les muntanyes de Prades, pel migdia, i a bona part del Pirineu, pel nord-est. Des del castell o casa senyorial de Llanera, els horitzons són més reduïts per la serra que li fa de respallter. Un fet que motivà aquest emplaçament fou la proximitat de la riera, on el senyor hi tenia el seu molí i altres recursos que depenen de l'aigua. Tant la fusta com la pedra per a la construcció, els pobladors d'aquests tocoms els tenien molt a l'abast. Com que, després de l'ocupació d'aquest lloc, els seus primers propietaris foren els bisbes d'Urgell, hem de creure que en aquesta possessió hi veien un indret d'explotació agrària i ramadera. També aquest era l'objectiu dels comtes d'Urgell, que en aquesta contrada es donaven la mà amb els cavallers de la Cerdanya i la marca de Berga, per la banda de Pinós i de la Molsosa; poc més a migdia avançaven els cavallers i el bisbe d'Osona, en la comarca calafina.

### *Toponímia*

El primer nom que cal comentar és el de Llanera. De moment no hem de pensar en *llana*, encara que algun filòleg ho hagi escrit. Des dels primers anys que en tenim documentació llegim *Lanera*, *La Nera*, *Laneira*, *Leineira*, *Lenera*. La *ll* no existeix en la documentació medieval, fora de quan es tracta de les *l·l*, com en *Villa* o *Salla*. S'escriu *Llanera* des del segle XVIII, més o menys, i els secretaris castellanitzants del segle XIX l'etiquetaren amb *Llanera del Arroyo*. Un possible origen toponímic podria ser *lena*; aquest mot el tenim en la parròquia de La Llena i en diverses cases o masies del Solsonès i del Berguedà. També

s'usa com a nom comú, quan es diu que s'ha comprat una *lena*. Sembla que se li dóna el significat de planell, de feixa o de terra campa.<sup>1</sup>

Quan es batejà aquesta contrada, el terreny era una espessor de bosc, més dens i més fúnebre en la mesura que s'avançava cap a la vall i als rierols o torrents que la solquen. És una contrada semblant a la de Riner, o *rivo nigro*, segons el llatí medieval; em sembla que *Lanera* té la mateixa procedència etimològica. Altres llocs, on l'espai silvestre deixava clapes obertes i de poca vegetació, han estat anomenats Clariana o Clarà. El nostre cas era el contrari.

Sense esbrinar la toponímia diversa que expressa en cada lloc la configuració del terreny, els noms dels habitatges són una aportació important al coneixement del país. La toponímia local es va creant amb el tracte que té l'home amb el terreny, però també es va oblidant amb els canvis que fa el llenguatge i amb el despoblament.

En la relació dels habitatges s'ha d'observar que no tots els transcrits existiren en tot aquest temps estudiat. Que en els segles X i XI molts d'aquests tocos ja eren batejats, ens ho assegura la poca documentació que es conserva i que el nombre dels noms anà creixent amb el temps. L'època de més densitat, confirmada arreu, començà a la segona meitat del segle XVIII fins als primers anys del segle XX, amb algunes variacions o davallades al final de les primeres guerres del segle XIX.

Les masies que vénen transcrits, pertanyen a diverses èpoques. Per això cal fer unes anotacions: *B.* casa buida i *Hist.* històrica, no identificada o bé arrasada; aquestes cases són conegudes per la documentació. Les que no porten aquestes notes vol dir que estan habitades.

1.- Els documents en pergamí de l'ADS, si no hi consta el número, és fàcil localitzar-los amb la data. Fons alfabètic, Llanera. La *documentació de l'església d'Urgell*, fins al 1200, està publicada a *Urgellia*, pel pare Cebrià Baraut, ordenada cronològicament i numerada. En endavant: ACA = Arxiu de la Corona d'Aragó; ADS = Arxiu Diocesà de Solsona; AHCC = Arxiu Històric Comarcal de Cervera; Urg. = Urgelia.

*Sant Martí de Llanera*

- Amalví: Amalvino (1101 i 1071). *Hist.*  
 Bartolí. Seria el nom de l'estadant (1553). *Hist.*  
 Bassalencs o Bassalenchs (1559). *B.*  
 Borrells. Borrell (XV). *B.*  
 Brigole. (1001), més tard Brigoles. *Hist.*  
 Boscatell, limitant amb el terme de Llobera (1096). *Hist.*  
 Caseta de Borichs. (XIX). *B.*  
 Caseta del Bosch. (XIX). *B.*  
 Caseta del Castell. (XIX). *B.*  
 Caseta de Traus. (XIX). *B.*  
 Castell, o la casa senyorial. (XI-XX). *B.*  
 Cosmet. (1559). *Hist.*  
 Creies, Crehes (XVII), Creixes, la Font de Crexes (1050), Creas, Crellas (1895). *B.* (Doc. ADS (986), i d'Urg, doc. 207).  
 Gilibets, abans Gilabert (XI).  
 Gambada (XIX) (potser passà a Torredenegó). *B.*  
 Burics, abans Guarichs. (XI).  
 Gra, Mas d'en Gra (XIV), (ADS, Fons alfab). *Hist.*  
 Mala-sang, Malassang (1553) (Abans d'Ardèvol o de Sant Just). *B.*  
 Malasanell (XVI). *Hist.*  
 Ollers (d'abans del S. XIX). *Hist.*  
 Palou, Palazol (1034). *B.*  
 Pedrís, Pedrico o Pedriço (1001). *Hist.*  
 Prim (XIX). *Hist.*  
 Pujol, (d'abans del S. XIX). *B.*  
 Sant Salvador, Santsalvador (XIX), caseta prop de la capella del sant. *Hist.*  
 Santa Maria (XVI), casa i capella adjunta. *B.*  
 Serra, casa i topònim (XIX). *B.*  
 Sisquella (1369). *B.*  
 Socarrada, Font de la Socarrada (1102). *Hist.*  
 Tillons, abans Tilló (XVI). *B.*  
 Torre, prop del terme de Llobera i del Soler (1369). Hi hagué una torre de guaita no gaire lluny.  
 Torredengra, (potser Mas d'en Gra). *Hist.*  
 Traus (1542) *B.*  
 Straus, es Traus (XIX). *B.*

Algun temps fou de Llanera la Vila i el dolmen de passadís cobert que hi ha en el terme d'aquesta casa (1393). També ho havia estat la capella de Sant Salvador.

### *Sant Serni del Bosc*

Aguilarill, Puig de *Agilarilio* (1033), entre el castell de Llanera i Fontanet.  
*Hist.*

Alzina (1542) (restaurada i dedicada a la producció ramadera). *B.*

Boix (1542). (Ara, de la parròquia d'Ardèvol).

Carbonells, Carbonell (1369).

Fuster, Fusteró (XIX). *B.*

Galzeran (XIX). (Hi ha tombes prehistòriques en el terme).

Gou, casa gran i antiga.

Mas, Can. *B.*

Miqueló (XIX). (Els estadants porten el nom de Mas).

Miralles (1553). (És un lloc alterós. Hi hagué capella de Sant Bonaventura), *B.*

Pellitó. (XIX). (Ara, d'Ardèvol).

Pastoret. (XIX). *B.*

Perdiguera. (XVII). *B.*

Pinyols, abans Pinyol (1553). (Ara, d'Ardèvol).

Pla. Casa gran, d'abans del segle XIX.

Puigarnau (XVI)

Salats, Salat (XVI). *B.*

Soldevila (XIV). (Ara, d'Ardèvol).

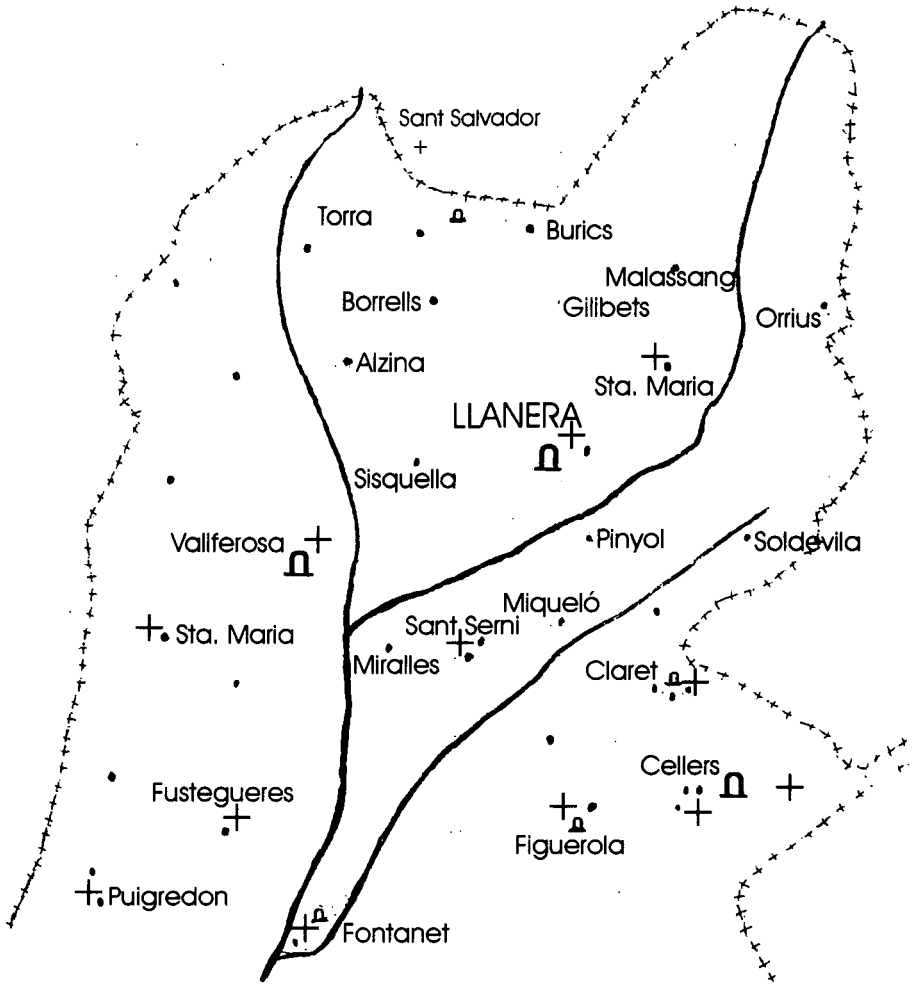
Vendrell (1553). (Els estadants conserven el patrònim).

Viles, Les (Hi caigué presoner Benet Tristany el 1847). *B.*<sup>2</sup>

### *El castell i l'església*

Dins el darrer quart del segle X, el comtat d'Urgell aconseguí les terres i castells que hi havia entre Solsona i el Llobregós, durant els darrers anys de Borrell, comte de Barcelona i d'Urgell. El 986, Figuerola, i poc després Fontanet,

2.- Urg. 4. Doc. 461. ADS. Fons d'Ardèvol i fons Alf. Llanera. J. Iglesias. *Fogatge de 1553.*



pertanyien al comte Borrell.

L'església d'Urgell també avançava cap a aquests indrets en temps del bisbe Sal·la, germà del vescomte Isarn de Cerdanya. Aquest bisbe obtingué possessions per aquests indrets. Encara no podem parlar del bisbat d'Urgell, però es veu bé que Sal·la i el seu successor Sant Ermengol, volien assegurar l'establiment de l'església d'Urgell en aquests llocs, abandonats pels sarraïns, no solament amb el repoblament de gent vinguda de la muntanya, que ja eren cristians, i per això ja queien sota la seva jurisdicció eclesiàstica, sinó també amb l'arrelament feudal que comportava la jurisdicció civil.

Els bisbes necessitaven aquest suport material per a contenir una part de la noblesa, que no tenia altra llei que la força. Així, els bisbes d'Urgell aconseguiren eixamplar els límits de la diòcesi més enllà de la jurisdicció dels comtes d'Urgell. Per altra banda, els comtes respectaven l'autoritat del bisbe i eren protectors i benefactors de l'Església.

Ara bé, a la zona que estem estudiant no s'hi veuen encara demarcacions parroquials. Hem de creure que els colonitzadors i habitants tenien el servei religiós; amb el que es pot esbrinar tenim per cert que prop de la torre o del castell s'hi alçarien aviat capelles. Abans de la introducció de l'art romànic i de la volta de canó, era fàcil construir una església o capella; consistia en bastir quatre parets de poc gruix i un sostre de fusta. Sovint s'aprofitaven grutes que es completaven amb uns murs i un pòrtic.

La colonització religiosa començà per la banda de Llobera, i fou l'església de Sant Pere de Comajuncosa, prop de la casa la Sala, i de les cases del Soler i de la Torre. Fora d'aquesta església, fins a la meitat del segle XI, no en trobem altra. Només es parla de castells: el de Figuerola, el de Fontanet i el de Llanera.

El bisbe Sant Ermengol demanà al Papa que reconegués els límits de la diòcesi d'Urgell i, en butlla del 1012, els ratificà el Papa Benet VIII. En un document de l'any 1001 posa que la propietat Brigola limita al nord amb el castell de Llobera, i tampoc no s'anomena l'església, la qual cosa vol dir que, a la zona de Llanera, les parròquies no eren ben delimitades fins que es consagrà, el 1060, l'església de Sant Martí de Llanera. Pocs anys després apareixen les esglésies de Sant Serni i la de Sant Salvador de la Torre, que també tenien la seva demarcació parroquial, tot i que no s'anomenés així. L'església del municipi de Llanera, que primerament fou anomenada amb el titular Sant Miquel, és la de Fontanet (1031).<sup>3</sup>

### *Els senyors del castell*

No sembla que tingués gaire importància el castell de Llanera abans del segle XI. Tot i que, des de l'any 1001, hi ha referències sobre terratinents del terme del Castell de Llanera, no podem assegurar si hi vivia el feudatari o castlà. Sembla que en aquesta data ho eren els senyors Alremir, o Altemir, i Quixol, que ho cediren a Adolf Bernat i a la seva muller Adeled.

3.- ADS, perg. 65 (1012); perg. 19 (1001). Urg. I doc. 67 (1060); id. 4, doc. 445 (1031).

Tant la mateixa existència del castell com els diversos terratinents que apareixen en la documentació ens palesen que el territori estava força repartit. Algun al·loer fa constar que ha aconseguit el seu patrimoni territorial per aprisió, però la major part escriuen que els pervingué dels seus pares. Un dels propietaris vivia en el Palauet (Palazol), mot que ens fa pensar que podia ser una residència senyorial; si no era el lloc i edifici del castell, segons les delimitacions que dóna el document, el Palauet no n'estaria gaire lluny del castell actual.

El punt geogràfic on estan situats el castell i l'església no era gaire estratègic, si no fossin els castelletes de Fontanet, el de l'Aguda, el de Figuerola i el d'Ardèvol. El castell podia tenir una missió de col·laboració en senyals lluminosos entre els veïns immediats, i un altre de vigilància dels conreus senyorials o dels bandolers i lladres que s'entaforeessin en aquest país força escabrós.

L'ocupació d'aquest país, del poder dels sarraïns, fou feta per la gent d'Urgell i de la Cerdanya. Les contrades de Llanera i Ardèvol, amb els seus barris, foren dels comtes d'Urgell. El bisbat d'Urgell encara s'estengué més, perquè Cardona, del comtat de Barcelona i del vescomte d'Osona, també fou de la diòcesi d'Urgell. Els comtes d'Urgell, Borrell i el seu fill Ermengol, intervingueren molt en la conquesta i fortificació de Solsona i de les contrades del Llobregós. Els bisbes Sal·la i el seu nebot Ermengol, venerat com a sant, no solament n'eren els pastors, sinó també propietaris d'extensos territoris. Així podem llegir en el testament de sant Ermengol (1033), com era el senyor de Fontanet, del castell de Llanera i altres llocs veïns. L'altre bisbe, sant Eribau, que fou vescomte de Cardona, en el seu testament disposa del mateix castell; el volia donar a Guifred Ellemar (1040), malgrat això poc després l'enfeudà a Arnau Mir de Tost, la qual cosa ratificà el bisbe Guillem, successor seu (1046).

Una actuació important del bisbe d'Urgell fou la consagració de l'església de Sant Martí de Llanera, que havia d'ésser el temple parroquial. Foren sol·licitants d'aquest acte, del 1060, Guifred Bofill, que seria el castlà, el sacerdot Guillem i els terratinents Bernat Isarn, Miró Ballomar i Oliva Dac. Bofill era de la parentela dels Llobera.<sup>4</sup>

Segons un document del 1114, es pledejà la possessió o les rendes del castell de Llanera entre el matrimoni Salvà i Sicarda, d'una part, i Bernat Guifred i

4.- Urg. 4, doc. 421 (1020), 441, 445, 461 (1038), 596 (1046).



Ermessenda. Hi tenien un condomini amb superioritat jurisdiccional de Bernat i Ermessenda. El dictamen dels jutges donà al Matrimoni Salvà i Sicarda les dues terceres parts dels serveis feudals i de les qüestions, però la potestat judicial i els serveis d'host i cavalcada seran de Bernat Guifred. Fou aprovada aquesta concòrdia per Guillem Dalmau de Cervera, Arnau Pere de Ponts, Sanç de Llobera, Pere de Sant Domí i altres. No s'hi troba la intervenció del bisbe d'Urgell, com si no hi tingués res a veure. Ara bé, joc crec que el bisbe encara era el suprem senyor d'aquest castell i que el contendent que estava més a prop del bisbe feudal era en Bernat Guifred, que podria ser un fill de Guifred Bofill, que havia estat el castlà cinquanta anys enrere.<sup>5</sup>

Es donava, a l'Urgell, una època de prestigi, entre els quals destacaren sant Ot, Pere Berenguer (1123-1142) i, sobretot, Arnau de Preixens (1167-1195). Tingueren molta brega contra els nobles i laics poderosos, que pretenien les possessions de l'església d'Urgell. Un suport humà i poderós que tenien els bisbes eren les seves possessions i la jurisdicció senyorial. El poder del bisbe trobava un contrapès i un fre que també disminuïa la seva autoritat en algunes institucions eclesiàstiques que tenien, a més de la jurisdicció o prestigi eclesiàstic, altres possessions, drets o constitucions legalitzades. Una d'aquestes institucions era la Canònica de la Seu. No és que sempre hi hagués rivalitat, però es donava en aquest temps una confrontació de drets.

El citat bisbe, Pere, vetllà fins a cert punt per les necessitats de la Canònica i volgué atendre les queixes dels canonges; per això, segons un document del 1136, cedí a la Canònica de la Seu les esglésies de Llanera, de Fontanet i altres, és a dir, el dret de patronatge i de la participació en els seus béns o rendes territorials.<sup>6</sup>

Sia per l'estabilització dels comtes d'Urgell, a Balaguer, sia per la conquesta de Lleida, on s'hi començarien a veure diverses famílies del Solsonès i de la Segarra, amb les naturals conseqüències de l'expansió del comerç, van apareixent famílies que es posaven en bona situació econòmica, que no procedien de nissaga noble; és a dir, famílies que comprarien el domini territorial i les rendes, que no eren els comtes, ni els vescomtes ni les institucions religioses.

5.- ADS. Perg. 457 (1114).

6.- Urg. 9, doc. 1435 (1136).

## *Els Vilaró*

Durant la segona meitat del segle XII sorgeixen a Solsona i al seu entorn la família o les famílies Vilaró; és en aquesta època quan es començaren a normalitzar els patronímics familiars. En uns casos un personatge donava nom a la casa pairal, en altres la família adoptava el nom de la casa o del lloc, que, per als cavallers, solia ésser un castell o un poble reconquerits als sarraïns. Això esdevingué amb els Anglesola, els Cervera o els Torroja.

En la nissaga dels Vilaró sembla segur que l'origen del patrònim estigué en la masia. Moltes masies tenien el nom de la vila, vilar o, algunes, el de Vilaró, com també hi havia el de casa, caseta i casó. El topònim Vilaró es troba també a Osona i al Vallès Oriental, formats en l'època medieval. Dintre les terres de Ponent i, concretament, del Solsonès, abans del segle XIII, existien tres masies que portaven el mateix nom: Vilaró de la Llana, Vilaró de Riner i Vilaró de Miravé; el Vilaró d'Olius és més tardà. Totes es conserven, encara que no totes habitades.

El primer personatge Vilaró que trobem documentat en els arxius de Solsona és Pere Bernat de Vilaró, que signa un document de Ponç de Cervera, senyor de Riner, d'un conveni fet entre Ponç de Cervera i el castlà d'aquest castell, el 1142. En altre document hi consta una concòrdia del 1150 entre el preposít de Solsona, Gauzpert, i uns propietaris de la Llana, municipi de Lladurs. Es tracta d'una vinya propera al mas de Vilaró; aquesta casa i un altre mas veí, Albets, entraren en el patrimoni de l'església de Santa Maria de Solsona. El 1186 formava part de la canònica de la Seu d'Urgell el clergue Bernat de Vilaró. La família Vilaró s'havia establert a Solsona i sembla que tenia relació amb la casa Vilaró de la Llana, perquè Maria del Vilaró, habitant de Solsona, firma un contracte sobre un mas de la Llana (1212).

Després del 1221 trobem, en la nostra documentació de Solsona, diverses actuacions de Ponç de Vilaró i del seu fill Poncet, protegit pel preposít de Solsona, Ponç de Vilamur. Aquests Vilaró apareixen més com a gent de negocis que com a pagesos. Ponç de Cervera i Ponç de Vilaró es relacionaren diverses vegades, fins que Ponç de Vilaró comprà al de Cervera el barri d'Hortoneda, que llavors formava part del castell de Riner. Aquesta jurisdicció dels Cervera comprenia una gran extensió del país que, per ponent, limitava amb el terme de Llanera o n'era molt a prop. Els Cervera s'anaven situant a la Terra Baixa, però encara conservaren la senyoria del castell de Riner fins al 1282.

Els darrers anys del segle XII foren molt turbulents entre els feudals de l'Alt Urgell i del Solsonès. Aquests fets foren motivats per l'expansió del poder de l'església d'Urgell i les usurpacions dels nobles i altres laics, sobretot dels vescomtes de Castellbò. Alguna vegada es donaren diferències entre el bisbe i la canònica de la Seu, com he indicat abans, però es tractava de conteses familiars, que no portaren connotacions polítiques ni grans problemes jurisdiccionals. Les conteses pujaren de to entre l'església d'Urgell i la de Solsona, quan la Canònica de Solsona estenia el seu domini senyorial cap a la Segarra i el baix Urgell. Bernat, bisbe d'Urgell, excomunicà el paborde de Solsona poc abans del 1163, any de la consagració de la nova església romànica de Santa Maria de Solsona. Un bisbe molt dur amb els vescomtes de Castellbò fou Arnau de Preixens (1167-1195).

Amb el paborde Bernat de Pampa (1160-1195), la Canònica de Solsona afirmava el seu prestigi i poder econòmic. Creixia també el poder polític, religiós i econòmic dels Torroja, que anaven prenent el lloc que havien ocupat els comtes d'Urgell a Solsona. Els bisbes d'Urgell, propietaris i senyors, en altre temps, d'extenses possessions en els territoris, que ara en diem el Solsonès, ho havien cedit o venut a diversos personatges de Solsona i a la mateixa canònica.

Els comtes de Foix, pel casament amb la vescomtessa de Castellbò (1208), es feren senyors del vescomtat. En aquestes circumstàncies trobem que fan pinya els Castellbò, els Vilaró i els prepòsits de Solsona; aquests alhora s'entenen fàcilment amb els Torroja i els Cardona, des del 1217, amb qui compartien la senyoria de Solsona. Pot ser que Ponç de Vilaró aconseguís el castell de Llanera per compra, o per altres camins no tan legals, per al seu senyor, que era el bisbe d'Urgell. El que consta més clar és que l'abat, el prior i els monjos del monestir de Tavèrnoles vengueren a Ponç de Vilaró tot el que tenien en el terme de Sant Serni i alguns aous. Aquesta venda es féu el febrer de 1252. A prec de Ponç de Vilaró, el comte de Foix i vescomte de Castellbò, li féu una carta de protecció, el maig del mateix any, sobre el castell i terme de Llanera, els seus homes i els seus béns. El monestir de Tavèrnoles era exempt de la jurisdicció episcopal i estava situat dins el vescomtat de Castellbò; feia alguns anys que el bisbe d'Urgell es queixava que aquest monestir acollia els qui ell havia excomunicat (1185). El vescomte de Castellbò havia malmès i usurpat molts béns de l'església d'Urgell (1226), manera de procedir potser continuada pel comte d'Urgell, segons document del 1277. Per això l'aliança amb els Vilaró ens dóna dret a malpensar de la forma com es féu l'apropiació del castell de Llanera. D'una manera o altra es va legalitzar aquesta possessió. El bisbe d'Urgell continuà

amb les possessions i jurisdicció civil d'aquestes contrades de Solsona i del Llobregós, des de Biosca cap a migjorn, l'Aguda i Fontanet.<sup>7</sup>

El 1265, un altre Ponç de Vilaró era elegit paborde de Santa Maria de Solsona. Durant els anys 1271 a 1291, Berenguer de Vilaró fou el notari que més actuava a Solsona. Arnau de Vilaró, germà dels dos anteriors, era el batlle de Solsona els anys 1284 al 1291. Un altre germà era Ramon, senyor de Llanera. El prebòsit Ponç fou nomenat bisbe de Vic, el 1302; morí el 1306 i les seves despulles, per pròpia voluntat, foren portades a Solsona. El seu sarcòfag i el de Berenguer estan en el cambril de la capella de la Mare de Déu del Claustre de Solsona; no hi manquen els emblemes heràldics de la nissaga, el castell amb un gran portal, que té dues torres emmerletades i, en el mateix relleu lateral, hi ha la llegenda d'identificació. En la tapa estan esculpides les figures jacentes dels personatges, amb hàbit talar.

Com a senyors del Castell de Llanera tenim notícia dels següents Vilaró:

Ponç de Vilaró (1221-1265)



Ramon... (12..) = Brunissenda



Bernat (1296-1331) = Saura i Brunissenda



Saura de V. = Bertran Sacosta de Sanaija



Bartomeu, que continuà el patrònim Vilaró (1372...) per disposició de Bernat de Vilaró en el seu testament (1331)



Bertran (1458)



7.- ADS, perg. 625 (1142), perg. 662 (1150), 700 (1191), 1147 (1221). ACA, Reg. 40, f. 24 (1277). C. BARAUT, *Cartulari de la Vall d'Andorra, segles IX-XIII*, doc. any 1277. Andorra, 1988. M. RIU I RIU, *Aportació al diplomatar de la Vall de Lord*, doc. 12 (1250) i 13 (1253).

Gaspar Joan = Francesca (1531-1571). Martí de V.  
(1564)



Gaspar Joan i els jurats de Llanera, el setembre de 1546, contractaren el pintor Joan Guardiola per decorar el retaule de l'església de Llanera.<sup>8</sup>



Isabel de Vilaró (1571)

Quan el rei Pere III erigí el vescomtat de Cardona en Comtat (1375), Llanera fou inclosa en aquesta jurisdicció. Sembla que les atribucions del comte i, més tard, del duc sobre el castell de Llanera serien més honorífiques que reals.

### *Els Calders i altres senyors*

Fou sobre el 1571 que la pubilla del castell de Llanera, Isabel de Vilaró, es maridà amb Carles de Calders. No és ben coneguda la procedència d'aquesta nova família de cavallers. Tenim notícia, del 1178, que hi uns Calders residents a la Vall de Lord. En aquesta data Berenguer de Calders disposava de moltes possessions a la Pedra i a Castelltort; més endavant era senyor d'Isanta (1221). Durant tot el segle XIII els Guillem de Calders intervingueren molt en el Solsonès.

El 1357 i el 1392 trobem un Ramon de Calders, senyor de la Tallada, tal com es pot comprovar en els manuals notariais de l'AHCC. El 1430, Lluís de Calders i, el 1487, Francesc de Calders eren senyors de Santa Fe. Un Joan de Calders, el 1458, i un altre Joan, el 1487, eren senyors del castell de Segur. Joan de Calders fou un dels qui més resistí contra el rei Joan II, en la guerra civil de 1462 a 1472, ocasionada, entre altres motius, per la mort del príncep de Viana.

Seguint el fil dels senyors de Llanera, Carles de Calders i de Vilaró, el 1609,

8.- ADS, perg. 159 i 1628 (1284, 1764 (1330), AHCC. Not Sadurní Planes. 42, f. 100 (1458), J. COBERÓ, *Història civil i religiosa de la vila de Torà*.

era el senyor d'aquest castell, encara que no sempre hi residia. Entorn del 1619 era governador de la baronia de Bellpuig, en nom del duc de Sessa i Cardona, intervingué en un fet important per a la història religiosa de Bellpuig, que fou el trasllat, des d'Itàlia, del Sant Crist de Bòrmio, que es venera en aquesta població. Probablement era successor seu Carles Bertrolany i Calders, que, el 1646, autoritzà una manlleuta de diners per a comprar blat per a sembrar, amb un contracte on hi signaren tots els caps de casa de la parròquia de Llanera i de la de Sant Serni. Un altre Carles de Calders hi havia el 1671, que era senyor de Llanera, tanmateix vivia més a Barcelona que en aquestes terres.

Després d'aquesta data comprovem que, per compra o per parentiu, el castell de Llanera havia passat a Francesc de Montserrat i Vives que, per un privilegi reial, el 1688, obtingué el títol de marquès de Tamarit. En el costumari parroquial de Llanera hi llegim l'administració de la fundació d'aniversaris, feta per dona Teresa de Montserrat. Abans de la desamortització, el castell de Llanera era propietat dels Font i Espona.<sup>9</sup>

Fa algun temps que la casa-castell i la seva terra pertanyien a un senyor de Manresa, que l'hauria restaurat si hagués estat al seu abast. L'amo actual és en Josep Franquesa, que viu a Barcelona.

El pas dels Vilaró i dels Calders deixà notables petjades en la construcció de la residència senyorial. Ara podem observar les façanes molt retocades pels estadants que ha tingut des de la meitat del segle passat fins als anys cinquanta d'aquesta centúria. Si no s'hi posa remei, aviat serà un munt de runes.

Tocant al clos del castell, i a la banda de llevant, hi ha el temple parroquial, de trets gòtics i una volta apuntada, sostinguda per nervis i claus de volta ben treballats. La clau de volta del cor té esculpits els quatre pals d'Aragó dins el marc d'un cairó, semblant al que hi ha sota el cor de la parroquial de Bellpuig.

### *Descripció del castell*

El planell, on estan construïts el castell i l'església, a l'orient hi té la sortida cap a la part alta del terme; per la banda de migjorn hi ha la costa, poc apta per al conreu, que té un fort pendent cap a la riera. El pendent és més accentuat a ponent, en direcció a Fontanet. Per la banda nord o nord-est, la construcció

9.- Vd. Apèndix. A. BACH. *Bellpuig i la seva antiga baronia*. Vives Casajoana. Barcelona, 1972, pàg. 157 i seg.

s'alça sobre la cinglera d'un espadat pregon; és perillós seguir a peu la construcció per aquesta banda obaga, de faisó que restava molt ben protegida; només calia deixar el mur sense obertures en la primera planta.

Un baluard construït amb grans blocs de pedra cobreix les tres quartes parts del conjunt. Això no era necessari a la banda de la cinglera, per això el mur del baluard comença a la cantonada nors-oest de la casa-castell i es prolonga uns 12 metres en la mateixa direcció. El mur de ponent té una llargada d'uns 48 metres; el de migjorn, del que se'n conserva un bon tram, té uns 51 metres en línia recta, més 14 en desviació a nord-est. Dins el pati d'aquesta banda hi ha un gran viver de bona construcció de pedra. Pel sud, el baluard cobria tot el castell i la gran part de l'església o de la seva lateral.

Des de la cantonada sud-oest del castell sortia un altre mur, d'uns 14 metres que tenia una portalada, que comunicava amb l'espai del baluard gran, i una altra porta menor a migjorn. Aquest mur s'allargava fins al mur del baluard gran, que, a la banda d'orient o del planell, tenia la sortida principal. Al mur de ponent del baluard gran hi ha una altra portalada que, probablement, no hi era en la primitiva edificació, però podia haver-hi una poterna.

Fora del viver i un hortet del davant del castell, no podem esbrinar què hi havia en tot l'espai limitat pel baluard, perquè està molt embrossat i ple de pedres –podia ésser un gran hort-. Ara bé, en el castell hi havia unes portes que donaven a aquest pati de ponent, que podien haver estat estables o corralles, els graners i les pallisses.

L'edifici castell o casa senyorial ha estat habitada des del segle XIII fins al segle XX. Per tant, és una construcció que ha rebut adaptacions, restauracions i eixamples fets en diverses èpoques. Pot ser que no s'hi hagin fet obres importants des del segle XVIII. Un tram central de la façana podria ser de finals del segle XVI; ho indica la portalada de mig punt, amb una amplada d'1,84 metres i amb dovelles d'uns 55 centímetres. A la planta noble hi ha un balcó, on hi hagué un finestral. Altres finestretes d'aquesta planta i de les dues superiors són rectangulars i sense ornamentació. A la quarta planta, o les golfes, s'hi conserva una obertura rectangular d'uns 3 metres d'amplada i poc més d'un metre d'alçada –no s'hi pot pujar, perquè l'interior està molt destruït i és perillós-. El total d'aquesta façana té uns 23,50 metres. S'hi veu una part central, més antiga, amb el portal originari i obertures superiors retocades. El sector de la dreta, que dóna a llevant, és una reconstrucció amb bona pedra picada, ben escairada i ajustada, amb uns finestrals grans i ornamentació del gòtic

tardà. Amb aquesta reforma, el carener de la teulada queda descentrat. A l'esquerra hi fou construït o afegit un cos d'edifici d'uns 7,40 metres amb la mateixa fondària de 9 metres que té la construcció de la dreta; té poques obertures i, a més, en aquesta façana són petites, només una porta de llinda plana i una finestreta a cada planta. Les finestres de la banda de ponent són més grans; també té una porteta.

Un altre cos de la construcció és el sector nord, fet sobre el cingle. Té una llargada d'uns 26 metres per 7 d'ample. La teulada és d'un sol vessant, cap al nord.

L'estructura interior, molt destruïda, està força desfigurada del seu original. S'hi entra a la planta noble per un portal, ja descrit, i veiem les restes d'una entrada amb una escalinata de pedra cap al primer pis, amb alguna porta a cada banda. Al fons una gran arcada sosté l'extrem de l'escala, construïda davant d'un altre portal de mig punt, més petit que el de la façana exterior i amb dovelles, també més petites. És un mur de bones filades de pedra, que fou la façana de la primera edificació, que està a tota la banda nord. S'hi veuen part de tres arcades transversals apuntades que sostenien el primer sostre. Aquest espai, que serien les quadres o magatzem, ha estat aprofitat per a construir-hi unes tines, probablement dels segles divuit o dinou. Les restes primitives semblen de la meitat del segle XIII.

La planta noble de la construcció posterior està destruïda. En aquesta construcció primitiva s'hi conserva un arc de pedra, campanell, també de transversal com els inferiors. Les plantes superiors estan ensorrades.

En resum són tres construccions: la del segle XIII, al nord, la dels primers anys del segle XVII, al davant, i l'afegit al costat esquerre, que pot ésser del segle XVIII. És difícil esbrinar l'existència d'una torre primitiva. El gruix dels murs és de 70 a 85 centímetres.

Els baluards del castell deixen fora la façana i la porta del temple. Només un finestral elevat i altres dues petites obertures d'una construcció afegida a la dreta donen al pati del castell.

### *El temple parroquial*

L'església parroquial, dedicada a sant Martí, té la façana a ponent, amb portalada d'un renaixement tardà, de llinda plana, ornamentació clàssica i una fornícula on hi havia un sant Martí de pedra. Té rosassa. En aquesta llinda, i



sota l'arquitrav, hi ha gravada aquesta inscripció: *hic est domus dei et porta caeli bocabitur aula dei*. Té una altra porteta a llevant, per on s'entra a la sagristia i al temple. L'absis està format per un sector heptagonal, que s'alça més amunt de la teulada de l'església, amb funcions de campanar, que té el perímetre d'un decàgon partit. Tant la façana com el restant són de bona pedra picada i bones filades de blocs escairats.

A l'interior, la volta o conca de l'absis està formada per set plafons i els vuit nervis que surten de la clau de volta. Els altres trams de la volta són sostinguts pels arcs encreuats en les claus i els capitells gòtics adossats al mur.

La clau del presbiteri, o absis, té esculpida la figura de sant Martí amb el cavall. La segona, ornamentada, és l'Anunciació de l'àngel a Maria, que seu amb un llibre a la falda. La tercera és la Mare de Déu del Roser, amb el rosari a l'orla. La de més a prop del cor té la figura de sant Isidre, amb la rella. La clau de sota el cor és un cairó amb les quatre barres.

Tres arcades apuntades, com la volta del temple, a cada costat de l'edifici, quatre de les quals es corresponien a quatre capelles. La de la dreta, i propera a l'altar major, està pintada amb personatges i emblemes de la Passió de Jesucrist; hi havia la imatge de la Pietat o dels Dolors.

L'altar major està format per una pica gran coberta amb la pedra de la taula, que està destruïda. El retaule barroc, de l'any 1651, fou traslladat i reposat a la nova església de Peracamps. Altres altars estan al Museu Diocesà i Comarcal de Solsona.

A la banda de migjorn hi ha un cos afegit que, a l'interior, aixopluga les capelles laterals i la sagristia.

És interessant l'escala de caragol i de pedra que puja al cor i a la teulada.

En la documentació de l'Arxiu Diocesà consta una suplicació que feren els cònsols del terme de Llanera a la Comunitat de la catedral de Solsona. Fan avinent que han invertit molt en el temple parroquial i, per a acabar-lo, *demanen los volguessin affavorir de alguna caritat*. De moment se'ls donà 20 lliures i, més endavant, unes 300 lliures més. Era el 1538. La comunitat posava el rector d'aquesta parròquia.<sup>10</sup>

10.- ADS. vol. 31, f. 156, 160 i 185v.

## DOCUMENTS

*Correspondència entre els notaris*

Solsona, 16 d'octubre, 1646

Consell de poble a la plaça del Castell de Llanera, per a fer una manlleuta i comprar blat per a sembrar, sota la presència del batlle i el discret del senyor del castell, Carles Bertrolany de Calders, donzell, domiciliat a Barcelona.

*Ab acte rebut an mon poder, als trenta dies del mes de setembre de 1645, Joan Caus, batlle del terme de Llanera, bisbat de Solsona, Melcior Cantó, Francesch Ponsarnau, Pere Joan Palou, Jerònim Orrius, Joan Caelles, Joan Tilló, Jaume Santa Maria, Francesch Coll, Joan Gorichs, Joan Vila, Macià Crehes, Joseph Crehes, àlias Borrells, Pere Antoni Traus, Marià Sisquella, Catherina Caus, Pere Miralles, Miquel Deufi (o Ducfi), Joseph Mas, Magí Font, Saldoni Gerau, Antoni Pla, Jaume Venrrell, Pere Salats, Joseph Viles, Andreu Pinyol, Joan Camins, Marianna Carbonella y Francesch Soldevila, tots pagesos del dit terme, a hont peragen consell [en] los negocis se acostumen convocar y congregar, tant com a major y mes sana part y més qye dos parts dels pagesos habitants en dit terme; de son grat y certa sciencia, fent aquestes coses ab auctoritat y decret del Illustre Senyor Carlos Bertrolany de Caldes, donsall en Barcelona domiciliat, Senyor de dit Castell y terme, han constituit y creat sindich de dit terme a dit Joan Tillo, pagès de Llanera, per a que en nom de dita universitat y singulars de aquella puga manllevar cent corteres de blat per obs de sembrar ses heretats, fermian qualsevols actes per raho de dita compra de blat resultants y ses persones y bens obligar, y altres clausules necessaries ab jurament de los [presentis]. Per ço, V. M. an nom y com a substitut meu en aquest negoci servir se ha de pendrer la firma a dit Senyor Carlos Bertrolà, lo qual a dit sindicat, com ha fet de sa voluntat hi interposarà sa auctoritat y decret y del dia, mes y any y dos testimonis me acusarà al peu de la present, perquè jo en fe de V. M. ho puga assentar an son degut càrrech y ferne fe quan monestir sia, oferintme servir a V. M. no sols an semblants, però en coses de major consideratio nostre, y de V. M.*

*De Solsona y octubre als 16 de 1646*

*Ramon Pintor, notari de Solsona.*

Magnífich y Discret Senyor

En nom y com a substitut de V. M. en virtut de la retroscrita lletra de comissio, lo dia present y bax escrit en la present ciutat de Barcelona, lo Senyor Carlos Bertrolay Calders, Senyor de Llanera ha escrit y posat son decret, en lo sobredit sindicat firmat, per los batlles jurats y singulars de dita universitat de Llanera, per manllevar cent quarteres de blat, conforme y en lo modo y forma en la retroscrita carta de commissio me sigui feta, essent presents per testimonis Antoni Santaló, passamaner y Climent Parera, valer, tots ciutadans de Barcelona, y en lo que ha de son servey me mane a qui nostre Senyor guarde.

Barcelona y octubre 18 de 1646

Antich Servat, ciutadà de Barcelona y notari públich de Barcelona

(A.D.S. Fons alfabètic, *Llanera*)